

## Eftirmæli um Pál Magnússon sem lést í september 2021

Páll fæddist í október 1952 og var því tæplega 69 ára þegar hann lést. Hann nam sálfræði við Sorbonne háskólann í París, lauk meistaraþráðu árið 1976 og diplómu í klínískri sálfræði árið eftir. Löggildingu til sálfræðistarfa á Íslandi fékk hann sama ár. Árið 1980 réð hann sig á Barna- og unglingageðdeild Landspítalans og vann þar til 2013 en þá færði hann sig yfir á göngudeild Geðsviðs LSH við Hringbraut. Páll var stundakennari við HÍ á árunum 1983-2000, aðjúntkt frá 2010 og sinnti einnig stundakennslu við KHÍ. Hann rak eigin sálfræðistofu frá 1983 og var ráðgefandi sérfræðingur við Greiningarstöð. Páll var einn af frumkvöðlunum að stofnun Ofvirkniteymis BUGL við lok síðustu aldar. Hann var teymisstjóri þess teymis og brautryðjandi í faglegum vinnubrögðum við mat og meðferð ADHD þ.m.t. klínískar leiðbeiningar. Meðal annarra verkefna stóð Páll að þjálfun og handleiðslu sálfræðinga sem hann gerði af mikilli fagmennsku og áhuga. Hann handleiddi einnig stóran hóp nema og rannsakenda, auk þess að koma að og stýra fjölmörgum rannsóknum. Páll var einnig duglegur að birta greinar og var iðinn við að fræða annað fagfólk sem og almenning um ADHD og einhverfu. Páll hætti störfum á LSH 2016 eftir langt og farsælt starf í þágu sálfræðinnar.

Við Palli hittumst fyrst að vori á Hótel Borg í gegnum sameiginlegan vin. Þeir voru þá báðir við nám í París, Palli í sálfræði og hinn í mannfræði. Sjálfur var ég í sálfræðinámi sunnar í sama landi, þannig að ekki vantaði umræðuefnin. Í samræmi við árstíðina voru það þó ekki sálfræðilegar þælingar sem réðu ríkjum hjá okkur Palla heldur miklu frekar stangveiðar með flugu. Þarna voru lögð drög að vinskapi sem hélt alla ævi. En samskipti okkar takmörkuðust ekki aðeins við veiðiskap, heldur vorum við einnig fagmenn sem störfuðu á sama vettvangi og samstarfsmenn í fjölmörgum rannsóknum sem flestar snérust um raskanir í taugabroska, þá sérstaklega einhverfu.

Það var fljótlega uppúr 1980 að við fréttum af magnaðri silungsveiði í Laxá í Mývatnssveit sem varð okkur svo kær að við stunduðum hana samfelldu hátt í fjóra áratugi. Fyrstu árin bjuggum við í tjöldum á árbakkanum og þar urðu oft langir „vinnudagar“. Sem unnendur þessa landsvæðis gátum við ekki staðið hjá þegar vanhugsaðar áætlanir um að koma laxi í auknum mæli upp fyrir stíflu Laxár án þess að velta fyrir sé afleiðingunum fyrir hinn náttúrulega urriðastofn árinna. Andmæltum við þessum áformum í ítarlegri grein sem birtist í Mbl. 15. Júní 1989 og bar fyrirsögnina „Til varnar urriðanum“. Vorum við alltaf sannfærðir um að þetta framtak hafi skipt máli við að stöðva þessa vitleysu.

Þegar Palli kom heim frá námi réð hann sig fljótlega á BUGL og helgaði sig einhverfunni frá upphafi og varð fljótlega í framvarðarsveit á Íslandi fræðilega og faglega. Það var svo um 1990 að Greiningarstöðin fór að hasla sér völl í greiningu á einhverfu hjá börnum. Hélt það í hendur við mikla fjölgun tilvísana, ekki síst frá barnadeild Landakotsspítala. Þar sem Palli var óumdeildur sérfræðingur á þessum vettvangi, blasti við að Greiningarstöðin leitaði eftir aðgangi að þekkingu hans. Það var á svipuðum tíma sem við sátum saman á heimili hans og handsöluðum þá ákvörðun okkar, að þessi aukning á tíðni einhverfu, sem við skynjuðum og mældum, krefðist rannsókna af okkar hálfu.

Palli hafði fylgst mjög náið með því sem var að gerast á heimsvísu á þeim tíma en þá fór fram endurskoðun á fjölþjóðlegum greiningar- og flokkunarkerfum (ICD-10 og DSM-IV) sem leiddu til nýrra skilgreininga á einhverfu. En þetta varðaði ekki aðeins nýjar skilgreiningar heldur einnig ný greiningartæki. Þeirra mikilvægast var Autism Diagnostic Interview-Revised, eða greiningarviðtal fyrir einhverfu, skammstafað ADI-R. Palli var meðal þeirra fyrstu til að taka þátt í námskeiði um notkun ADI-R. En ekki nóg með það heldur snaraði hann því yfir á íslensku með góðri aðstoð frá samstarfsmönnum

og erlendum höfundum greiningartækisins, sem allt var fólk í fararbroddi í rannsóknum á einhverfu á heimsvísu. Það var svo fyrir tilstilli Páls sem ákveðið var síðla árs 1992, að í hvert sinn sem vísað væri barni með grun um einhverfu á BUGL eða Greiningarstöð, þá yrði stuðst við ADI-R. Með því að ADI-R varð hluti af stöðluðu greiningarferli sem var mjög líkt á milli BUGL og Greiningarstöðvar, urðu gögnin sem mynduðust við þjónustuna mun verðmætari en ella. Þetta kom strax í ljós og Íslensk erfðagreining leitaði eftir samstarfi við stofnanirnar um og upp úr aldamótum. Þá var þessi greiningarvinna metin af þeim gæðum að ekki þurfti neinu að bæta við til skilgreiningar á einhverfutilfelli og þannig gátu börn og fullorðnir orðið beinir þátttakandur í rannsóknum á erfðum einhverfu.

Til allrar lukku fyrir okkur hin, þá var Palli mikill málamaður. Það sést meðal annars á vönduðum þýðingum hans. Með þýðingum á skimunar- og greiningartækjum fyrir einhverfu og ADHD skapaði hann orðaforða á íslensku, sem lifir enn góðu lífi. Að því leyti á Palli það sameiginlegt með Bjarna Fel, hinum aldna íþróttafréttamanni, en sá skapaði orðfæri sem er notað til að lýsa knattspyrnuleikjum enn þann dag í dag. Lýkur þar með þessari samlíkingu við Bjarna Fel en Palli var engin áhugamaður um fótbolta. Ef síminn hringdi í miðri beinni útsendingu, þá vissi ég að það var hann.

Rannsóknarsamstarfið sem hófst í stofunni heima hjá honum á Bragagötunni mallaði stöðugt. Fyrsta formlega kynningin á því fór fram þegar hann hélt skörulega tölu á ráðstefnu í Barcelona árið 1996 um algengi einhverfu á Íslandi. Síðan bættist við samstarf við HÍ og Íslenska erfðagreiningu. Starfsmenn ÍE voru fljótir að átta sig á styrkleikum Palla og var hann eftirsóttur sem ráðgjafi varðandi svipgerðarmælingar bæði vegna einhverfu og ADHD. Tengslin við Háskóla Íslands voru til að byrja með fyrst og fremst við Jakob Smára heitinn, sem var okkur afar mikilvægur og á þeim skala var missir okkar jafnframt mikill þegar hans naut ekki lengur við.

Eftir aldamótin hafði Palli í mörg horn að líta. Hann var sérfræðingur og yfirsálfræðingur á BUGL, ráðgefandi á Greiningarstöð, með einn dag í viku á stofu, leiðbeindi, kenndi, hélt námskeið, var ráðgefandi við dómstóla og þátttakandi í rannsóknum o.fl. Það var á þessum tíma sem hann tók þátt í að setja á laggirnar sjálfseignarstofnun sem bar nafnið Barnarannsóknir. Var hún samsett af þverfaglegum hópi sem rannsakaði heilsu, hegðun og þroska 5 ára barna.

Í ársbyrjun 2017 hlotnaðist mér sú ánægja að taka við Heiðursverðlaunum Sálfræðingafélags Íslands fyrir hönd Palla, en hann var þá staddur í útlöndum. Árlega auglýsir félagið eftir tilnefningum til heiðursverðlauna sem veitt eru einstökum félagsmönnum. Verðlaunin eru ætluð sálfræðingum sem eiga skilið virðingarfyllt fyrir störf sín, hafa skarað fram úr og verið öðrum fyrirmynd í starfi. Þetta átti svo sannarlega við um Palla. Hann var óumdeildur frumkvöðull á vettvangi einhverfunnar og ADHD á Íslandi. Sem sérfræðingur á BUGL hafði hann skarpa sýn á mikilvægi víxlverkunar milli klíníks starfs og rannsókna. Fyrirmyndir hans komu m.a. frá Institute of Psychiatry, London, ekki síst Michael Rutter, mögnuðum fræðimanni og klíniker.

Þegar fór að hylla undir starfslok Palla samkvæmt svokallaðri 95 ára reglu, þá hætti hann á BUGL en varði nokkrum árum í að byggja upp sérþekkingu á einhverfu og ADHD hjá starfsmönnum geðdeildar LSH vegna fullorðinna skjólstæðinga. Skapaði hann ásamt félögum sínum verklag í kringum greiningu einhverfu og ADHD, sem byggði á gagnreyndum aðferðum, en á slíkri þjónustu er mikill hörgull hér á landi.

Þau sem til þekkja eru sammála um að eftir ótímabært andlát eiginkonu hans, Vallýjar Jóhannsdóttur, hafi Palli aldrei verið sami maður. Frumkvæði til samskipta minnkaði og stundum þurfti að hafa fyrir því að fá að koma í heimsókn. Fyrir nokkrum árum fór hann í mjaðmaraðgerð sem tókst ekki vel. Þetta mein hafði m.a. áhrif á hreyfanleika og endaði með því að hann treysti sér ekki til að veiða lengur.

Nú er Palli allur. Að lokum vil ég þakka honum samfylgdina og gefandi vinskapi. Ég sakna þess nú þegar að hafa ekki lengur aðgang að framsýninni, yfirveguninni, íhygliinni og réttsýninni sem voru hans leiðarljós.

*Evald Sæmundsen*